

Vallásos és önsegítő kiscsoportok

Hasonlóságok és különbségek

Életünk során jó néhány egyházi csoportféleségben megfordultunk már feleségemmel, együtt vagy külön. Hogy csak a főbeket említsem: két különböző református gyülekezet ifjúsági csoportjai, bibliaórái, egy harmadiknak a házi csoportjai, több felekezetközi misszió bibliatanulmányozó csoportjai. Emellett számtalan alkalmi vagy rövid távon működő kiscsoport különböző konferenciákon, csendes heteken, lelkigyakorlatokon. Nem egyet ezek közül vettünk is hosszabb-rövidebb ideig.

Az utóbbi néhány évben viszont egészen másfajta csoportélményekben is részünk volt, nekem egy mentálhigiénés önismereti képzés keretében, feleségemnek pedig a gyülekezetünk által szervezett, de felerészben nem hívők által látogatott, „önsegítőnek” nevezhető mama-klubban. Mindenekelőtt azonban egy tizenkét lépéses, de az Anonim Alkoholistáknál (AA) kissé vallásosabb színezetű és többféle szükséglettel foglalkozó közösségben, amelyről úgy érzem, meglehetősen jól reprezentálja ezt a típust – bár ez nem jelent statisztikai értelemben vett reprezentativitást. Az itt nyert tapasztalataink alapján erősödött meg bennem a vágy, hogy komolyabban tanulmányozzam a bizonyos szempontból hasonló, más szempontból nagyon is eltérő két csoporttípus jellemzőit, hasonlóságait, különbségeit. Munkahelyemen ugyanis a kiscsoport napi „életforma és munkaeszköz”, így nem mindegy, jól értjük-e a működését. A kérdés általánosabb aktualitását jelzi azonban, hogy ugyanezt a témát veti fel most megjelent könyvében *Izsák Norbert Németh Dávidnak*, a Károli Gáspár Református Egyetem pasztorálpszichológia-professzorának.¹

A következőkben – az egyszerűség kedvéért – az első fajta csoportot *vallásos*, a másodikat *önsegítő* csoportnak fogom nevezni. Szeretném megvizsgálni (részben közös) történelmi gyökereiket, majd legfontosabb hasonlóságokat és különbségeiket. A célok, jellemzők és hatások bemutatásakor igyekszem figyelembe venni azt is, ahogyan e csoportok – saját dokumentumaik szerint – magukat látják és láttatni szeretnék, azt is, ahogyan mindez a szakirodalomban megjelenik, és azt is, ahogyan tapasztalataim szerint a gyakorlatban megvalósul.

VALLÁSOS KISCSOPORTOK

1. Néhány teológiai sajátosság

Mindjárt az elején szeretném hangsúlyozni, hogy ebben a fejezetben az (általam leginkább ismert) úgynevezett evangélikál jellegű közösségekben működő csoportokról lesz szó – bár valószínűnek tartom, hogy megállapításaim jelentős része más keresztény, sőt egyes elemei talán némely nem keresztény vallásos közösségre is érvényesek. Az evangélikál elnevezés ma Magyarországon elsősorban a református és az evangélikus egyház „hitvalló” vagy „ébredési” közösségeire vonatkozatható, amelyek tehát nem „népegyháziak” vagy „kulturprotesztánsok”. (E fogalmak pontos meghatározása meghaladná írásom kereteit, de talán így is beszédeselek.) Idesorolható továbbá a legtöbb neoprotestáns kiségyház (baptista, metodista, adventista, pünkösdi és mások) és (az új jogi szabályozás szerinti) vallási egyesület, valamint olyan felekezeti vagy felekezetközi szervezetek,

¹ Izsák Norbert: *A lélek titkai – Németh Dávid pasztorálpszichológia-professzorral beszélget Izsák Norbert*. Budapest, 2012, Harmat Kiadó, 141.

alapítványok (például Magyar Evangéliumi Keresztény Diákszövetség, MEKDSZ), amelyek a szó szoros értelmében ugyan nem egyházak, de a hozzájuk intenzíven kapcsolódók életében azokhoz hasonló szerepet tölthetnek be – leginkább éppen a kiscsoportba tartozás terén.

Tomka Miklós² szerint a vasárnaponként templomba járók körülbelül 11-12 százaléka vesz részt rendszeresen egyháza egyéb eseményein is (beleértve nyilván a különböző kiscsoportokat) – vagyis az összlakosságnak mindössze az 1-2 százaléka. Tudjuk, hogy a magyar lakosság 1,2 százaléka vallotta magát „egyéb egyházhoz tartozónak” a 2000. évi népszámlálás során – ezek többsége protestáns kisegyház. Már csak az ő gyülekezeti részvételi szokásaik felületen ismeretében is megkockáztatható, hogy az összes kiscsoportos tevékenység igen nagy része köthető (a főnti módon definiált) evanglikál közösségekhez: bizonyos, hogy a vallásos kiscsoportok tagjai körében országos számarányukhoz képest az evanglikál réteg erősen felülreprezentált. Ezért úgy érzem, érdemes az ő kiscsoportjaik jellegzetességeit vizsgálni.

Az evanglikál szubkultúrának van néhány olyan sajátossága, amely témánk szempontjából jelentős, és nem feltétlenül közismert, ezért röviden ismertetem. *Alister McGrath*³ a következőkben foglalja össze a mai evanglikál lelkiség legfőbb jellemzőit:

- A Biblia tekintélye és elégséges volta.
- Megváltás kizárólag Krisztus kereszthalála által.
- A személyes megtérés szükségessége.
- Az evangelizáció szükségessége, helyessége és sürgőssége.

Néhány oldallal később pedig leszögezi: „Az evanglikalizmus – bizonyos szinten – nem egyéb, mint bibliaközpontú lelkiség.” Ez döntő jelentőségű gondolat témánk szempontjából, mert meghatározza e közösségek viszonyulását az élet nagyon sok – elvileg minden –

területéhez, beleértve a kiscsoportok célját és működését is.

A Magyarországi Református Egyház két hivatalos alapdokumentumának egyike így fogalmazza meg a Biblia szerepét: „És ebben a szentírásban a Krisztus egyetemes egyháza a legteljesebben előadva találja mind azt, ami az idvezítő hitre, mind azt, ami az Istennek tetsző élet helyes folytatására tartozik. Annakokáért határozottan megparancsolta Isten, hogy semmi ahhoz ne tétessék, se el ne vétessék abból (5Móz 4,2; 12,32). Mi tehát úgy vélekedünk, hogy ezekből az iratokból kell tanulni az igazi bölcsességet és kegyességet, mint szintén az egyházak reformálását és kormányzását és a kegyesség minden teendőjére vonatkozó utasítást, végül a hittételek bebizonyítását és elvetését, avagy minden tévelygés megcáfolását, sőt minden intést is...”⁴

A zömmel angolszász gyökerű neoprotestáns egyházak körében hatalmas tekintélynek örvendő Westminsteri Hitvallás pedig így szól ugyanerről: „Isten teljes tanácsvégzése az Ő dicsőségére és az ember üdvösségére, hitére és életére vonatkozó rendelkezéseket egyértelműen megfogalmazza a Szentírásban, vagy ez a rendelkezés jó és szükség-szerű következtetés által megállapítható a Szentírásból, amelyhez semmilyen időben nem szabad semmit hozzátenni, legyen az a Lélek új kijelentése vagy emberek hagyománya.”⁵

Az efféle elvek természetesen soha nem valósulnak meg maradéktalanul. Mégis, a magyar protestáns népi vallásosságra a közelmúltig jellemző volt, hogy „a vallásos élet középpontjába helyezett Bibliából... szívesen idéztek, és mint egyetlen megfellebbezhetetlen tekintélyű írásból merítették útmutatást fontos döntéseikhez, ösztönzést életelveikhez és igazolást cselekedeteikre”.⁶ Megkockáztatom, hogy az evanglikál közösségeket illetően ez a megállapítás máig is fennáll; pontosabban azokat a közösségeket lehet valóban evanglikálnak nevezni, amelyekre igaz.

Témánk szempontjából ennek azért van jelentősége, mert a „kivülálló” számára másképp

2 Tomka Miklós: Vallás és vallásosság. In Andorka Rudolf – Kolosi Tamás – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport*. Budapest, 1996, TÁRKI, 592–616. ■ 3 McGrath, Alister E.: *Bevezetés a keresztény teológiába*. Budapest, 2002, Osiris Kiadó, 114. ■ 4 *A Második Helvét Hitvallás*. Budapest, 1999, Kálvin János Kiadó, 1. fejezet. 2. bekezdés. ■ 5 *Westminsteri Hitvallás*. Miskolc, 2000, Károli Gáspár Teológiai és Missziói Intézet Alapítvány, 1. fejezet. 6. bekezdés. ■ 6 Dömötör Tekla (szerk.): *Magyar néprajz* 7. Budapest, 1990, Akadémiai Kiadó, 474.

nehezen érthető meg, hogy bizonyos kérdéseket miért nem tárgyalnak vagy miért tárgyalnak annyira körülményesen ezek a csoportok.⁷ A Mérei-féle „élményközösségből fakadó szemantikai többlet” ugyanis a vallásos csoportoknál is meghatározó, csak éppen az élmény „természettőlötti” jellegénél fogva kívülálló számára még megfoghatatlanabb, mint például egy alkoholizmussal foglalkozó kiscsoport „közös probléma kontextusa”.⁸

Némely dolog egyszerűen kívül esik a „bibliás” gondolkodásmód „plauzibilitási struktúráján”. Ha egyszer meg van írva, hogy „ha a Fiú megszabadít titeket, valóban szabadok lesztek” (Ján 8,36),⁹ akkor hogyan lehetséges, hogy valaki megtér, és mégsem szabadul meg például a kábítószer-függőségétől?! És fordítva, hogyan szabadulhat meg valaki megtérés nélkül, mikor Jézus azt mondta, hogy „nálam nélkül semmit sem cselekedhettek” (Ján 15,5)?! Egy evangelikál hívő számára ezek igen zavarba ejtő kérdések lehetnek. Természetesen a kijelentésen alapuló vallások lényege, hogy bizonyos hittételeket azért hisznek, mert a kijelentés forrása azt tanítja – és pont. Ugyanakkor az evangelikál csoportoknak e sajátos, a Biblia értelmezése által meghatározott viszonyulása a tapasztalt valósághoz döntő jelentőségű tényező bármely megnyilvánulásuk, jelen esetben a körökben működő kiscsoportok vizsgálata esetén.

2. Csoportok a gyülekezetben

A vallásos – azaz zömmel, bár nem föltétlenül egyházközségi, gyülekezeti keretben működő – csoportoknak funkcionálisan három típusuk különböztethető meg.

– Olyan munkacsoportok, amelyek bizonyos konkrét célok elérésére jöttek létre hosszabb-rövidebb időre (például presbitérium, misszi-

ói vagy diakóniai bizottság, egy adott projekt szervező csapata). Az ilyen csoportokban is megjelenhetnek, sőt, szinte biztosan meg is jelennek az alább tárgyalt jellemzők közül legáltalában némelyek, mégis, mivel itt a fő cél „külső”, „objektív”, nem pedig a csoport tagjainak és a közösségnek a formálódása, a továbbiakban nem foglalkozom velük.

– Szintén nem foglalkozom azokkal a csoportokkal, amelyek feladata gyakorlatilag ismeretközlés (hittanóra, konfirmációs előkészítő, de sok helyen ilyen a bibliaóra is). A „gyakorlatilag” szó azért lényeges, mert a hivatalosan megfogalmazott céljuk általában jóval több a pusztán információátadásnál. Mégis, itt a csoportos forma tulajdonképpen pedagógiai eszköz, az interaktivitás, a hatékonyabb tanítási módszerek alkalmazásának kerete. Rossz esetben ez nem jelent sokkal többet, mint hogy a székeket nem sorokban, hanem körben helyezik el. Jó esetben viszont létrejöhet nagyon kellemes, oldott légkör, vidám hangulat, közösségi események, összetartás, barátságok, mindez azonban – legalábbis a vezetők szempontjából – elsősorban az átadni kívánt ismeretanyag befogadása, elsajátítása szempontjából érdekes. Ha az elnyert információ hatására a résztvevők formálódnak és változnak, az egyszerű, de „melléktermék” abban az értelemben, hogy a csoport működ(tet)ése nem kimondottan erre irányul.

– A dolgozatom tárgyát képező csoportok azok, amelyeknek elsődleges célja a tagok személyes formálódása. Ahogy egy nagy, nemzetközi missziós szervezet alapítója fogalmaz: „A kiscsoportok képesek a leghatásosabban elősegíteni a hívők Krisztusban való fejlődését. A csoporton belüli imádság, az egymás iránt tanúsított figyelem és szeretet nagyon hozzájárul az egyén lelki fejlődéséhez, amit más eszközökkel nehéz lenne elérni.”¹⁰

⁷ A közelmúltban alkalmam volt eklatáns példáját látni e jelenségnek. Egy vegyes („népegyházi” hívőkből, kevésbé vallásosokból és ateistákból álló) csoport hallgatta meg egy segítőbeszélgetés részletes jegyzőkönyvét. Mind a kliens, mind a segítő evangelikál háttérből jött. Nekem, akinek szintén ismerős ez a szubkultúra, nem volt szokatlan a beszélgetés; döbbenetes volt azonban hallani a többiek reakcióit. Teljes értetlenséggel fogadták mindkét beszélgetőpartner gondolatait, megfogalmazásait, néhányan alkoholos vagy kábítószeres befolyásoltságot vagy komoly mentális zavart is feltételeztek. ■ 8 Buda Béla: *Az önszervező kiscsoportos formái*. Kézirat. Budapest, 2009. ■ 9 A bibliai idézetek forrása az 1975. évi, újfordítású Biblia javított kiadása: Budapest, 1991, a Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya. ■ 10 Bright, B.: *Felfedező csoport*. Budapest, 1995, Timóteus Társaság, 2.

Legtöbbször persze az ilyen csoportokban is történik bibliai, teológiai vagy különféle gyakorlati kérdésekre vonatkozó tanítás és tanulás is, így nem könnyen különböztethetők meg az előző típustól. Mégis, azokat a csoportokat sorolnám ide, ahol az összejövétel hangsúlyos része a tagok személyes problémáinak, kérdéseinek megosztása, megbeszélése, a bátorítás, segítségnyújtás, támogatás.¹¹ Az ilyen csoportokra tehát bizonyos értelemben vonatkoztatható az „önsegítő” csoport definíciója, ahogy azt a következő pontban látni fogjuk.

3. Önsegítő csoportok

A következőkben *Göncz Kinga* írását használom forrásként, aki viszont *Katz, Bender, Levy* és mások munkáira épít. Definíciójuk szerint: „Az önsegítő csoportok a kölcsönös segítségre és egy speciális cél elérésére alakult önkéntes kiscsoportstruktúrák. Rendszerint azonos élethelyzetű emberek hozzák létre egymás segítésére. Társulásuk célja egy közös szükséglet kielégítése, közös fogyatékoság vagy életbe vágó probléma leküzdése, a kívánt társadalmi vagy személyes változás előidézése (...) Az önsegítő csoportok a szemtől szembeni interakciókat és a tagok személyes felelősségét hangsúlyozzák. Gyakran anyagi segítséget és érzelmi támogatást egyaránt nyújtanak, gyakran egy »ügy«-re orientáltak, és olyan ideológiát vagy értéket hirdetnek, melynek révén tagjaik fokozottabb mértékben nyerhetik el személyes identitásukat.” További, számunkra fontos jellemző, hogy „a csoportok referenciacsoport-szerepet is betöltenek, önerősítés forrásául szolgálnak, azaz olyan csoportként működnek, ahol a csoport értékrendje, véleménye mértékadó az egyén számára”.¹²

4. Kiscsoportok az egyháztörténelemben

Noha dolgozatomban a mai magyarországi helyzettel kívánok foglalkozni, érdemesnek tűnik röviden kitekinteni a szóban forgó két csoport-

típus történelmi hátterének párhuzamosságaira. Közismert az önsegítő csoportok „archetípusának”, az Anonim Alkoholistáknak a fundamentalista protestáns Oxford- és Washington-csoportokig nyúló gyökere.¹³ Érdemes azonban ennél korábbra is visszanezni.

Önsegítő csoportoknak tekinthetők-e a legelső (azaz a Krisztus utáni I. században működő) keresztény gyülekezetek? Hiszen viszonylag kis létszámú, huzamosabb ideig rendszeresen találkozó közösségekről van szó. Levy tipizálása alapján¹⁴ alighanem annak tekinthetők; voltaképpen az általa leírt mind a négy típusba besorolhatók:

„A viselkedés újraszervezését vagy kontrollját célul kitűző csoportok”? Igen: egy új gondolkodás- és életmód kialakítása a gyülekezeti élet lényegét képezte: „Ne igazodjatok e világhoz, hanem változzatok meg értelmek megújulásával...” (Róma 12,2). (A bibliai versek természetesen csak kiragadott illusztrációk: számos más verset és korai egyházatyák írásait is lehetne idézni.)

„Túlélésre orientált, személyes vagy kollektív fennmaradást célzó csoportok olyan emberek számára, akiket a társadalom életstílusuk vagy diszkriminált értékeik miatt deviánsnak minősít”? Egyszersmind „a hasonlóan kellemetlen helyzetet átélők csoportjai... (amelyek) segítséget nyújtanak annak a stressznek az elviselésében, amit ez a státusz jelent, de nem törekszenek a státusz megváltoztatására”? Igen: tökéletes leírása ez az – akár zsidó, akár pogány környezetben élő – apró házi közösségeknek a keresztényüldözések korában: „Baldogok vagytok, ha gyaláznak titeket a Krisztus nevéért...” (1Pét 4,14).

„Személyiségfejlesztő, önmegvalósító, fokozott hatékonyság elérését kitűző csoportok”? Tág értelemben igen: a hívek egészen biztosan személyiségfejlődésként éltek meg új identitásuk kialakítását: „Öltetek tehát magatokra... könyörületet szívet, jóságot, alázatot, szelídséget, türelmet” (Kol 3,12).

11 Alapítvány a Gyülekezetépítésért munkaközössége: *Sejtsocportok*. Kézirat. Budapest, 1999, 5. ■ 12 Göncz Kinga: Az önsegítő csoportok. In Jelenits István – Tomcsányi Teodóra (szerk.): *Egymás közt egymásért*. Budapest, 1990, HÍD, 163–164. ■ 13 Révai Gábor: *A kisközösségekről*. Budapest, 2010, Pesti Kalligram, 34. ■ 14 Göncz Kinga: Az önsegítő csoportok, i. m. 164–165. (Lásd a 12. lábjegyzetet.)

Számos további párhuzamot lehet kimutatni. Az összefüggés nélkül mindenki van feladata, mindenki aktív, nemcsak passzív szemlélő, befogadó (1Kor 14,26; 1Péter 4,10). Az intés, támogatás, segítség kölcsönös (1Thessz 5,14). A tagok nyíltan megvallják bűneiket egymás előtt (Jakab 5,16). Nem túlzás azt állítani, hogy az Újszövetségben ábrázolt keresztény közösségek az önszolgáltató csoportok jellemzőinek többségét hordozták.

Továbbá az egyháztörténetben a kép jelentősen változik. Az évszázadok során az egyház egyre inkább intézményesült, a hitélet központja a házi közösségek helyett a templom és a papság lett, és maradt is sok évszázadon át. A kiscsoportos, önszolgáltató jelleg valószínűleg fennmaradt olyan területeken, ahol a kereszténység kisebbséget képezett (például Ázsia és Észak-Afrika egyes területein), de nagyrészt eltűnt a keresztény földrészre való Európában.

Témánk szempontjából jelentős fordulatot a pietizmus hozott: *Philipp Jakob Spener* 1675-ös *Pia Desideria* című kiáltványában és további munkásságában hitmélítő kiscsoportok, Collegia Pietatisok létrehozását tűzte ki célul, nem kis sikerrel. Ezek a házaknál találkozó csoportok, az „egyetemes papság” elve (vö. 1Péter 2,5.9) alapján ismét teret engedtek a laikusoknak az aktív részvételre a Biblia, más vallásos irodalom vagy az előző vasárnapi prédikáció megbeszélésében, az imádkozásban és egymás támogatásában.¹⁵

A német pietizmus óriási hatást gyakorolt az angol *John Wesley-re*, aki mozgalma (a későbbi metodista egyház) egyik legfontosabb elemének tekintette 6–12 fős kiscsoportok (*Class*) szervezését. Ezek többek közt abban tértek el a Collegia Pietatisoktól, hogy éneklés és imádság mellett, olvasmányok helyett elsősorban a tagok elmúlt heti vallásos élményeit, tapasztalatait, pillanatnyi lelkiállapotát beszélték meg.¹⁶ Ezek a csoportok vallási jelentőségük mellett „egészen új lehetőséget jelentettek férfiak és

nők számára, hogy saját értékességüket és hasznosságukat tapasztalják. A *Class* találkozója volt az alapja minden metodista közösségnek; minden tagtól elvárták, hogy beletartozzon, és ott szabadon és világosan beszéljen bármely témáról, saját kísértéseitől kezdve egy új házi csoport szervezésén át a bajban lévők látogatásáig. Ebben a rendszerben azok a munkásosztálybeli férfiak és nők, akiknek nem volt választójoguk, nem szólhattak bele fizetésük megállapításába, és semmilyen hatásuk nem volt társadalmi döntésekre, hirtelen a felelős vezető szerepében találták magukat. Magabiztosságot tanultak, szervezőkészséget és a nyilvános megszólalás képességét.”¹⁷

Az előző gondolatot *Tony Lane* a következőkkel egészíti ki: „Mondták már, hogy a (metodista) ébredés nélkül Britanniában is fellángolt volna a forradalom, miként Franciaországban történt... Az angol szakszervezeti mozgalomnak és munkáspártnak a gyökerei ehhez az evangéliumi kereszténységhez vezethetők vissza.”¹⁸

Nos, ezek a metodista *Class*ok az előfutárai az AA mintájául szolgáló Oxford- és Washington-csoportoknak.

Kevésbé ismert, hogy az „egyetemes papság” és a vallásos kiscsoport Magyarországon is régóta létező jelenség, sőt, helyenként és koronként nem is jelentéktelen. Ilyen korszakot jelentett a türelmi rendelet (1781) megelőző évszázad, amikor „a megyénként kijelölt két-két templomos (*artikuláris*) hely kivételével az evangélikus és református gyülekezetek prédikátorok nélkül éltek (»árvaegyházak«). A családi istentiszteletek jelentették számukra a saját vallás gyakorlásának folytonosságát és sokszor egyetlen formáját.”¹⁹ (Ne felejtsük, itt többgenerációs, szélesebb rokoni kört is magában foglaló nagycsaládokról van szó.) A középpontban a hangos bibliaolvasás állt (szegényebb házaknál is jellemző egy családi Biblia és egy olvasni tudó férfi megléte). Emellett más (általában puritán és pietista szellemű) vallásos irodalmat

15 Lane, Tony: *A keresztény gondolkodás rövid története*. Budapest, 2001, Harmat–Kálvin, 145–147. ■ 16 Comiskey, Joel: *History of the Cell Movement*. 1996. <http://www.joelcomiskeygroup.com/articles/tutorials/cellHistory-1.html> ■ 17 Mallison, John: *Growing Christians in Small Groups*. Sydney, 1989, Scripture Union Publishing, 127–128. ■ 18 Lane, Tony: *A keresztény gondolkodás rövid története*, i. m. 180. (Lásd a 15. lábjegyzetet.) ■ 19 Dömötör Tekla (szerk.): *Magyar népraajz* 7., i. m. 474–476. (Lásd a 6. lábjegyzetet.)

olvastak, bibliai történeteket meséltek, zsoltárokat énekeltek. Az imádkozás – eltekintve a bizonyos eseményekhez (felkelés, lefekvés, étkezések, munkák kezdése, befejezése, ünnepek) kapcsolódó rövid, kötött formájú fohászoktól – inkább egyéni tevékenység volt; a csoportos, kötetlen imádság csak a XX. század elején, a belmisszió és a kiségházak terjedésének hatására jött szokásba.

A vallásos kiscsoport másik megnyilvánulása volt a hétközi bibliaóra, imaóra, házi istentisztelet. Ezen csak a gyülekezet legaktívabb, bensőséges lelki életet élő tagjai vettek részt – eredetileg a lelkész vezetésével. Ahogy azonban a liberális-racionalista teológia és lelkészképzés egyre inkább elszakadt az egyszerű hívek puritán-pietista gyökerű kegyességétől, ezek a paraszti kisközösségek, *ecclesiolák* eltávolodtak a „hivatalos” egyházközösségektől. A XIX. század végén a beinduló belmisszióknak, a terjedő kiségházáknak és – meglepő módon, de az angliai metodistákról olvasottak fényében nem érthetően – az agrárszocialista mozgalmaknak jelentettek termékeny táptalajt.²⁰

A KÉT CSOPORTTÍPUS HASONLÓSÁGAI

1. A tizenkét lépés és az evangélium

A következőkben az (evangelikál) vallásos kiscsoportok és a (tizenkét lépéses jellegű) önsegítő kiscsoportok nézeteinek, ha úgy tetszik, teológiájának párhuzamosságaira szeretnék rámutatni. *Paul Antze*²¹ szerint a protestáns megközelítés a bűn–szabadulás alapproblémában gondolkodik, amelyet az AA az alkoholizmus–józsánság alapproblémára cserél. A vallásos csoportban a bűn, azaz a törvényszegés vezet kár-

hozatba, az AA-nál az absztinencia megszegése halálba. Ahogy a keresztény teológia szerint önerőből nem lehetséges a megváltás, ugyanúgy az AA szerint nem érhető el önerőből a józsánság. A fölismert tehetetlenség miatti kétségbeesés a keresztény megtérés, illetve az AA-s önátadás (*surrender*) alapja. A párhuzamosságok nyilvánvalóak.

Könnyű fölfedezni a hasonlóságot szinte bármely evangelizáló traktátus és a tizenkét lépéses program első három lépése között is. „1. Beismertük, hogy tehetetlenek vagyunk az alkohollal szemben – hogy életünk irányíthatatlanná vált.”²² Ha az alkohol szót a bűnnel helyettesítjük, kevésbé különbözik ez például attól az evangelikál megfogalmazástól, hogy az ember bűnös, elszakadt Istentől, ezért nem él „teljes” életet, és saját erejéből nem is képes azt elérni. „2. Eljutottunk arra a hitre, hogy egy nálunk hatalmasabb Erő helyreállíthatja lelki egészségünket.” A keresztény örömhír tulajdonképpen csak abban különbözik ettől, hogy konkrétan fogalmaz a módot illetően: Jézus Krisztus megváltó halála a keresztben Isten megoldása az emberi bűn problémájára. „3. Elhatároztuk, hogy akaratunkat és életünket a saját felfogásunk szerinti Isten gondviselésére bízjuk.” Az evangéliumi analógia: elfogadjuk az Istentől kapott megoldást, a Krisztusban kapott kegyelmet.²³ Mellesleg a tizenkét lépés közül az utolsó²⁴ pedig az evangelikál közösségek Alister McGrath által említett egyik jellemzőjére emlékeztet: az evangelizáció szükséges, helyes és sürgető.²⁵

2. Kommunikációs minták

*Keith Humphreys*²⁶ érdekes tanulmányában az AA öt jellemző kommunikációs mintáját írja le

20 Talán nem érdektelen megjegyezni, hogy a vallásos kiscsoportok karrierformáló hatása ma is megfigyelhető. Magam is többeket ismerek, akik alighanem tanult szakmájukban (például varrónó, bolti eladó) éltek le az életüket, ha fiatalkori megtérés után nem kapcsolódnak be intenzív kiscsoportos tevékenységekbe. Az itt nyert intellektuális, spirituális, szociális hatásokrak tudható be (leginkább), hogy ma értelmiségi, művészi vagy éppen közéleti pályán érvényesülnek. ■ 21 Antze, Paul: *Symbolic Action in Alcoholics Anonymous*. In Douglas, Mary: *Constructive Drinking – Perspectives on Drinking from Anthropology*. New York, 2003, Routledge, 149–181. ■ 22 *Az Anonim Alkoholisták 12 lépése*. http://www.anonimalkoholistak.hu/hu/mi_az_aa ■ 23 Bright, Bill: *Személyes kapcsolat Istennel*. Budapest, 2003, Timóteus Társaság, 4–10. ■ 24 „E lépések eredményeként spirituális ébredést éltünk át, megpróbáltuk ezt az üzenetet alkoholistákhoz eljuttatni, és ezeket az elveket életünk minden dolgában érvényre juttatni.” (Lásd a 22. lábjegyzetet.) ■ 25 McGrath, Alister E.: *Bevezetés a keresztény teológiába*, i. m. 114. (Lásd a 3. lábjegyzetet.) ■ 26 Humphreys, Keith: *Community Narratives and Personal Stories in Alcoholics Anonymous*. *Journal of Community Psychology*, 2000/5., 495–506.

(nála: *story type*). Elsőként és legfontosabbként mutatja be a *Drunk-A-Log* típust, amely elbeszéli, „milyenek voltunk, mi történt velünk, és milyenek vagyunk most”. A múlt itt az alkoholizmus következményeinek bemutatását, a „mi történt” a mélypont, a krízis és fordulat leírását, a jelen pedig az AA segítségével történő szabadulást tartalmazza. Bárkinek, aki megfordult már evanglikál közösségekben, ismerős lesz ez a struktúra. A legtöbb „személyes bizonyágtétel” ugyanígy épül fel: mennyire elveszett bűnös voltam Isten nélkül, hogyan ismertem meg a Krisztusban kapott kegyelmet, és hogyan változott meg az életem megtérésem után.

Humphreys a *Drunk-A-Log* beszámolókat három funkcióját azonosítja. A beszámoló megfogalmazása és megosztása a többiekkel egyfajta önképzés: az új tag (vagy régebbi tag, újra és újra) összhangba hozza személyes történetét a közösség elfogadott narratívájával. Ugyanakkor egyfajta gyónás is: a régi bűnök nyilvános megvallása az elfogadó környezetben föloldozást biztosít. Harmadszor pedig „terítés” eszköze: az újonnan jövők számára igyekszik az AA-t vonzóvá és reménykeltővé tenni. Mutatis mutandis ugyanezeket a funkciókat tölthetik be a vallásos bizonyágtételek is.

Érdekes megvizsgálni a második mintát, az úgynevezett *Serial Storyt* is. Az egyik résztvevő behoz egy témát, amelyhez a jelenlévők sorban hozzászólnak, saját tapasztalataik alapján általában megerősítve vagy kissé kiegészítve, továbbfejlesztve a már elhangzottakat. Rendszerint az a hozzászólás kap több reflexiót, megerősítést, támogatást, amely összhangban van a közös narratívával; a többségtől eltérő vélemény visszhangtalan marad. Humphreys szerint ez igen erős szocializációs eszköz: a csoport nyílt konfrontáció nélkül is képes saját képére formálni a „renitens” tagot, aki rendszerint valóban megszökik – vagy megszökik. A jelenség megint csak ismerős lehet azok számára, akik jártak már vallásos kiscsoportban. A további három kommunikációs mintát (apológia, bátorító és elrettentő legendák, humor) nem részlete-

zem, de szintén jól beazonosíthatók vallásos kontextusban is.

A KÉT CSOPORTTÍPUS KÜLÖNBSÉGEI

1. Célok

Az önszolgáltató csoportok jellemzően egy jól meghatározható, körülírható, kézzelfogható, átélhető probléma vagy problémacsoport kezelésére jönnek létre. Célkitűzéseik hangsúlyozottan nem elvontak, filozofikusak, ideologikusak, hanem nagyon is hétköznapi ügyekre vonatkoznak. A résztvevőkben éppen az a közös, hogy az „ügy” napi szinten kínozza őket, súlyos egzisztenciális, életvezetési nehézségeket okoz számukra, talajvesztéssel, összeroppanással fenyegeti őket. „Az alkoholistának saját józanságát kell élete középpontjába helyeznie, s minden egyebet ennek kell alárendelnie.”²⁷

A vallásos csoport célja, létezésének értelme, legalábbis az egyén perspektívájából nézve, jóval kevésbé kézzelfogható. Egy transzcendens létező (Isten) úgy dönt, hogy az általa teremtett lények közül némelyeket kiválaszt – avagy némelyeknek lehetőséget ad a kiválasztásra – abból a célból, hogy vele különleges kapcsolatba (szövetségbe) kerüljenek, mint gyermekei és szolgálói (a metaforák sora hosszan folytatható). Az egyház, Isten népe e választottak közössége, a miniket érdeklő kiscsoport pedig a gyermeki és szolgálói szerep megtanulásának, tökéletesítésének és megélésének kerete (összhangban persze a többi „emberi” szereppel). A „hit” ebben az értelemben épp azt jelenti, hogy az egyén élete kulcsfontosságú elemének tartja, hogy ezeket az „Istentől kapott” szerepeit valóban megtanulja, tökéletesítse és megélje – szép bibliai kifejezéssel élve: Krisztus képére formálódjon.

Érezhető, hogy az igény az utóbbi típusú csoportban való részvételre sokkal kevésbé magától értetődő, mint az előbbinél. Egy alkoholista általában szabadulni szeretne szenvedélyétől, és minél súlyosabbak a károk, amelyeket a szervezete, az életvitele, a kapcsolatai szenvedtek, an-

²⁷ Madácsy József: Gregory Bateson és az Anonim Alkoholisták. In Bene Krisztián – Sarlós István – Vitári Zsolt (szerk.): *Kutatási füzetek* 15. Pécs, 2009, PTE Interdiszciplináris Doktori Iskola, 155–169.

nál inkább érzi a változás szükségességét. Jóval ritkább (bár egyáltalán nem példátlan), hogy valaki közvetlenül az Istennel való kapcsolat hiányát élje meg ilyen egzisztenciális szükségletként. Tomka Miklós vizsgálata szerint a magyarok 15 százaléka „arról számol be, hogy életében volt valamikor egy fordulópont, amikor személyes kapcsolata alakult ki a vallással s a hittel”.²⁸ Csábító lenne az ilyen eseményt „megtéresként” értelmezni, egyéb adatai alapján azonban tudjuk (legalább hetente imádkozik és templomba megy 11-12 százalék, egyháza egyéb tevékenységeiben is részt vesz 1,2 százaléka), hogy ez a „fordulópont” csak keveseknél okoz tartós változást a vallásgyakorlás terén.

Fontos különbség van a két csoporttípus között a szándékolt végeredmény, a kívánatos minta megfogalmazásában is. Az önsegítő csoportnál ez – éppen mivel a probléma nagyon konkrét – leginkább negációkban, sőt, sokszor csak egyetlen, egyszerű tiltásban fogalmazható meg: „Nem iszom!” Természetesen itt is gyakoriak a pozitív megfogalmazások (például „felelősséget vállalok...”, „szabad nem innom”), de ezek inkább a negatív cél eléréséhez, a gyötrő probléma elhagyásához vezető utat hivatottak leírni. A csoporthoz nem a felelősségteljeség fejlesztése, hanem az alkohol elhagyása céljából csatlakoznak a tagok. Némileg más a helyzet a személyiségfejlesztő jellegű csoportok esetén, de a – pozitív – cél itt is korlátozott és konkrét.

A vallásos csoport tagjai elé hitük jóval merészebb kihívást állít. Az említett Krisztus-képesség más bibliai megfogalmazásokban így is elhangzik: „Szentek legyetek, mert én szent vagyok!” (1Péter 1,16), vagy: „Ti azért legyetek tökéletesek, mint ahogy mennyei Atyátok tökéletesek!” (Máté 5,48). Ezek bizony még akkor is igen kemény elvárások, ha tudjuk, hogy a keresztény hit leglényegesebb elemei közé tartozik annak kifejtése, hogyan valósulhatnak meg a föntiek Isten kegyelme és a Szentléleknek a hívek életében való jelenléte által.

A Krisztus képére formálódás pozitív célkitűzése a gyakorlatban azt jelenti, hogy egy vallá-

sos csoport tagjai elé általában igen sokrétű és részletes – ugyanakkor sok tekintetben meglehetősen elvont, nehezen konkretizálható – mintát állítanak: „Ez a kívánatos eredmény; ez az, ami felé tartanod kell!” Szemben mondjuk egy AA-csoporttal, ahol igazában az egyetlen cél az alkohol elhagyása, és minden más személyiségváltozás csak opcionális elem, melléktermék, a vallásos csoport célrendszere az élet és személyiség számos területére kiterjed – bár legtöbbször nem mindegyikre, és hogy mely területeket hagyja figyelmen kívül, az épp olyan jelentős és jellemző lehet, mint az, hogy melyeket hangsúlyozza különösen. Mivel pedig a minta igen összetett, az attól való eltérés lehet nagyon nehezen észrevehető, megtévesztő, de az annak való megfelelés is kérdésesebb, bizonytalanabb, következésképpen kevésbé lelkesítő és motiváló.

2. Betegségtudat

Az előző pontból következik egy másik jelentős különbség. Önsegítő csoporthoz tartósan csak az csatlakozik, akinek van betegségtudata (vagy valami hasonló hiány-, illetve problémátudata). Önsegítő csoportba járni önmagában annak elismerését jelenti, hogy az illető nem képes egyedül megküzdeni egy (vagy esetleg több) problémájával. Ki csatlakozna ide nyomós ok nélkül? De a csoport egész működésének egyik leghangsúlyosabb eleme is éppen ez: a „bűszkeség”, a tagadás, még annak maradványai is a gyógyulás legfőbb akadályát jelentik. „Aki még nem érték el a mélypontot, azokon ritkán lehet segíteni... Aki... még nem érte el az igazi mélypontot, annak »még innia kell.«”²⁹

A mélypont elérése, a teljes összetörtség fogalma a keresztény teológiából és gyakorlatból sem hiányzik. McGrath 3. pontja („a személyes megtérés szükségessége”) pontosan erről szól. Az evangélikál felfogás szerint csak az kaphat bűnbocsánatot és válhat Isten országának polgárává, aki ráébredt erőfeszítéseinek hiábavalóságára, teljes elveszettségére és tehetetlenségére

28 Tomka Miklós: Vallás és vallásosság, i. m. 592–616. (Lásd a 2. lábjegyzetet.) ■ 29 Madácsy József: Gregory Bateson és az Anonim Alkoholisták, i. m. 156–169. (Lásd a 27. lábjegyzetet.)

re, és élete megváltását kizárólag Isten kegyelmére bízva. (Részben éppen ennek hangsúlyozása miatt hasonlítom össze pont ezt a lelkeségi irányzatot, és nem a kereszténység vagy a protestantizmus egészét a tizenkét lépéses csoportokkal.) Érezhető azonban, hogy minél kevésbé konkrét és kínzó a bűn, egyfelől annál inkább elméletivé, formálissá válhat ez a bizonyos összetörtségélmény; másfelől annál kevésbé jelent kézzelfogható, egzisztenciális fordulatot a megtérés. Az írott és verbális keresztény hagyomány természetesen tele van látványos megtéréstörténetekkel, hasonlóakkal a Humphreys által említett AA-s *legendák* egy részéhez. Mégis tény, hogy a legtöbb evanglikál gyülekezet tagosságának csak töredékét alkotják az ilyen, nagyon nagy mélységeket megjárt hívek. Bármennyire hangsúlyos is a személyes megtérés szükségessége, a tagok jelentős része vagy családi kapcsolatairól „nő bele” a közösségbe, vagy sokkal kevésbé intenzív megtérés és megtérés után érkezik. Ahol mégis nagyobb számban fordulnak elő drámai változások, azok általában nem a „szokásos”, földrajzi alapon szerveződött gyülekezetek (kivéve talán néhány erősen hátrányos helyzetű területet), hanem inkább az egyes problémákra reagáló „missziók” csoportjai (Kék Kereszt, börtönmissziók stb.) – amelyek viszont már tulajdonképpen önszerveződő csoportoknak tekinthetők.

3. Folyamat vagy fordulat?

Láttuk már, hogy a tizenkét lépéses program első három lépése világosan megfeleltethető az evanglikál evangéliumának, a tizenkettedik lépés pedig az úgynevezett missziói parancsnak, amely az egyházat az evangélium terjesztésére szólítja fel (vö. Máté 28,19–20). A tizenegyedik lépés, a Felsőbb Erővel való tudatos kapcsolat mélyítése imádság és meditálás által, ugyancsak szerves és hangsúlyos része az evanglikál keresztény tanításnak. De mi a helyzet a 4–10. lépésekkel?

Az önvizsgálat, az erkölcsi leltár készítése (4.), a hibák beismerése önmagunk, a Felsőbb Erő és egy embertárs előtt (5.), a készség a jellemhibáktól való megszabadulásra (6.), sőt, a

könyörgés ezért (7.), a kár- és jóvátételi lista készítése (8.) és lehetőleg a tényleges jóvátétel (9.) – mindezek legalább az elvek szintjén megtalálhatók az evanglikál teológiában és vallásgyakorlásban is, de általában sokkal kevésbé explicit és strukturált módon. A legfontosabb különbség azonban a tizedik lépésnél található: „Folytattuk a személyes leltár készítését, és haladéktalanul beismertük, amikor hibáztunk.” Ez lényegében visszautal a negyedik lépésre, és mintegy zárt ciklussá formálja a 4–10. lépést: a hibák fölfedése, megvallása, a szabadítás kérése és elfogadása, valamint szükség esetén a sértettek kárpótlása folyamatosan, újra és újra történik. Azaz a tizenkét lépéses programok szükség-szerűnek tekintik a hibázás folyamatos veszélyét és lehetőségét, és a rendszer eleve úgy áll fel, hogy ezeket az eseteket kezelje, a (lelki, érzelmi, szociális) veszteségeket minimalizálja, a helyreállást a lehető leggyorsabbá és legtermészetesebbé tegye. A harmadik lépésben meghozott „döntés” még nem a végcél, csak kezdete egy élethosszig tartó, valószínűleg elbukásokkal és újratekintésekkel tarkított folyamatnak.

Elméletileg működhetne ugyanez hasonló módon hívó környezetben is, és talán van, ahol működik is. Tapasztalataim szerint azonban korunk vallásos csoportjai általában vonakodnak attól, hogy a bűn kísértését és az elbukás lehetőségét ilyen realista és gyakorlatias módon kezeljék. Pedig a teológiai értelmezési keret, a „megigazulás” múltbeli és a „megdicsőülés” jövőbeli eseménye és a kettőt összekötő „megszentelődés” folyamata rendelkezésre áll. A gyakorlatban azonban a három valahogy összemósodik, a „már igen” és a „még nem” közti feszültség sokszor eltűnik – és a hívőt kellemetlen meglepetés éri, amikor váratlanul saját „szentségének” hiányosságaival szembesül. E jelenség teológiai okai közt szerepelhet a *predestináció* kálvini tanának egy sarkos értelmezése, valamint az attól való félelem, hogy a bűn jelenlétének erőteljes hangsúlyozása hitetlenségnek vagy törvényeskedésnek tűnhet. Mindennek részletesebb elemzése nem feladata írásomnak, de a következmény egyértelmű: az evanglikál hívőt saját hitrendszere kevésbé készíti föl a bűnei elleni harcra, mint a tizenkét lépés az alko-

holistát az itallal szemben folytatott küzdelemre. Az AA-tag kevesebb büntudattal éli meg alkoholizmusát (hiszen az számára betegség), viszont az életmód szintjén meglehetősen hatékony megküzdési eszközök állnak rendelkezésére, például a „csak a mai nap” filozófiája. Az evangelikál hívó sokkal több fronton harcol, bukáisait morális szinten, komoly büntudattal és – jó esetben – bűnbánattal éli meg, de mivel teológiája szoros kapcsolatot tételez a bűn és a hitetlenség között, minden botlása egyben magát a hitet is próbára teszi.

4. A csoport támogatása

Ha a tizenkét lépéses program szerint a visszacsúszások egy krónikus betegség szinte szükség-szerű tünetei, az evangelikálok számára viszont morális kudarcok, akkor nem csoda, ha maguk a csoportok is eltérően reagálnak egy-egy tag bukásának hírére. Egy AA-ülésem az ilyesmit egyszerűen tudomásul veszik: a többiek minden különösebb sajnálkozás vagy kritizálás nélkül meghallgatják társuk (néha zavarba ejtően részletes és őszinte) beszámolóját, és általában legfeljebb közvetett módon reagálnak, egyes szám első személyű hozzászólásukba ágyazva, saját hasonló élményeik megosztásával.³⁰ A bajban lévő tag számára mindez a változatlan elfogadottság, biztonság, a „nem történt semmi különös” élményét nyújtja, amit (gyakran) még erősít az anonimitás és (mindig) a szigorú titoktartás ígérete.

Túl azon, hogy a vallásos csoport számára a bűn eleve morális, s mint ilyen, érzelmeket kavarázó kérdés, a kezelés módjai sem standardizáltak. Sőt, még a kimondottan csoportvezetéssel foglalkozó könyvek egy része is kerüli ezt a témakört, vagy a „közösséggyakorlás” kategóriáján belül éppen csak megemlíti, mintha a csoport előtti bűnvallás – és általában a személyes nehézségekről, küzdelmekről, fájdalokról való

beszámoló – abnormális megnyilvánulás lenne.³¹ Üdítő kivétel *Em Griffin Együtt-lét* című műve.³² Sok múlik a csoport és a tágabb közösség hagyományain, a vezető bölcsességén, az éppen jelen lévők érettségén, pillanatnyi lelkiállapotán, csoportdinamikai tényezőkön. Szerencsés esetben nagyon támogató és helyreállító is lehet a csoport válasza, de máskor a súlyosan ítélkező odamondástól a látványos sajnálkozásig, a tüntető elzárkózástól az empátiának álcázott kíváncsiságig igen változatos lehet a skála. Tapasztalatom szerint ez a kiszámíthatatlanság nem könnyíti meg a botlások nyílt beismerését: ehelyett általában kialakul egy hallgatólagos egyetértés, hogy a csoport milyen szintű őszinteséget képes még nagyobb feszültségek nélkül tolerálni – és ez a szint általában nem túl magas. Létrejöhét egy kölcsönös képmutatási kényszer, amely a közösség valódi megélésének éppúgy akadálya, mint az önismeret és a krisztusi lelkület fejlődésének.³³

5. A csoport működése

Bárki, aki egymás után meglátogatja a kétféle csoport egy-egy ülését, azonnal tapasztal további jelentős különbségeket is a működésben. A tizenkét lépéses csoportokban a keretek meglehetősen merevek. A közös „rituális” felolvasások, az ismétlődő bemutatkozások, a sorban történő, korlátozott idejű hozzászólások, a verbális és nonverbális reagálások hiánya természetellenesnek tűnhetnek. Hamarosan rájön azonban az új tag, hogy a kereteken belül igen nagy a szabadság: szinte bármit, szinte bárhogyan el lehet mondani. Bárki jöhet, aki a betegségétől szabadulni akar – de ha úgy dönt, hogy elmarad az ülésekről, nem nehezedik rá nyomás. Nincs állandó vezető, sőt, a rotációs rendszerben az új tag is elég hamar betöltheti a (nem bonyolult) „levezető elnöki” szerepet. A régóta józan, a tizenkét lépéses folyamatban

30 Hoffmann, Heath C.: Criticism as Deviance and Social Control in Alcoholics Anonymous. *Journal of Contemporary Ethnography*, 2006/6., 669–695. ■ 31 Schwarz, Christian A.: *A gyülekezet természetes fejlődése*. Jánoshalma, 1998, BMSZ; Hove, R.: *Csoportvezetés*. Budapest, 2001, Timóteus Társaság ■ 32 Griffin, Em: *Együtt-lét*. Budapest, 2003, Harmat Kiadó, 113–134. ■ 33 A teljes képhez meg kell jegyezni, hogy sok evangelikál közösség érzékeli ezt a problémát, és igyekszik is kezelni, de általában nem a kics csoport keretében, hanem például (az önszolgáltató csoportokhoz hasonló) mentori kapcsolat vagy úgynevezett imahármassok formájában.

előbbre járó tagoknak van bizonyos természetes példaképfunkciójuk, ez azonban tisztán informális státuszkülönbség.³⁴ Moellerre hivatkozva Göncz Kinga³⁵ a következő „pszichoterápiás” jellemzőket azonosítja: az egyéni és csoportteredek egysége, a terapeuta és a beteg funkcióinak és szerepeinek egy személybe integrálása, közös érintettség, demokratikus munkakapcsolat, közvetlen kölcsönösség.

Madácsy József Gregory Bateson nyomán így ír: „Az eddigiekből nyilvánvaló, hogy az alkoholisták, mielőtt átadja élete irányítását a Felsőbb Erőnek, egy nála nagyobb rendszer részeként észleli önmagát, miként az is, hogy a rész és egész viszonya szükségképpen komplementer viszony.”³⁶ Mivel pedig a Felsőbb Erő és a csoport maga oly mértékben összefügg, hogy „az AA egyik ajánlása szerint aki nem vallásos, tekintheti a csoportot a Felsőbb Erőnek”, véleményem szerint joggal mondhatjuk, hogy az ilyen önszolgáltató csoportok főntebb vázolt demokráciája és egalitarizmusa valójában e komplementer viszony természetes megvalósulása. Az összejövetelekre maximális nondirektivitás jellemző: senki nem mondhatja meg a másinak, mit kellene tennie. Az AA-szerű csoportok úgy biztosítják az izoláltságból való kilépés lehetőségét, hogy ugyanakkor a tagoknál hagyják a teljes felelősséget önmagukért.³⁷

A vallásos csoport működése markánsan eltér ettől a mintától, a megszokásokhoz való ragaszkodáson túl még legalább két okból. Egyrészt azért, mert – míg a tizenkét lépéses csoportoknak gyakorlatilag egyetlen céljuk, hogy tagjaikat segítsék egy adott probléma leküzdésében – a vallásos csoportok célja összetett. A tagok személyes épülése mellett a legtöbbször megfogalmazódnak olyanok, mint: Isten dicsőítése, a teológiai és bibliaismeret növelése, a tagok fölkesztése a gyülekezetben való különféle szolgálatokra, új tagok bevonása missziós céllal, esetleg magának a gyülekezetnek a növekedése a csoportok osztódása által.³⁸ Másrészt azért, mert az

evangelikál értelmezés szerint az az egyházkép (azaz Isten népének a képe), amelyet a Biblia – normatív módon – élénk tár, alapvetően direktív. Ez jellemezte már Mózes és az ószövetségi próféták írásait is: törvényadás, majd a törvény számonkérése. Jézus, Isten Fia, az egyház feje parancsokat adott követőinek (vö. például Máté 5–7) és követendő munkatervet apostolainak (vö. például Máté 18,15–20). Péter, Pál és a többiek személyesen és leveleik által irányították a létrejött gyülekezeteket, és olyan vezetőket választottak és neveztek ki (vö. például Titusz 1,5–9), akik alkalmasnak látszottak az egyház védelmére és továbbépítésére (vö. például ApCsel 20,28–31). Az evangelikálok nem vonják kétségbe a Bibliában föllelhető nondirektív, pásztori elemeket (vö. például Jakab 1,19), de általában úgy vélik, ezek csak kiegészítő eszközök lehetnek az egyház alapvetően direktív szolgálata mellett. Em Griffin³⁹ hasonló összefüggésben a hívők bizalmatlanságát említi a nondirektivitás, tágabban a humanista pszichológia filozófiai gyökereivel szemben.

Ez a direktív és ezért szinte szükségszerűen hierarchikus szemlélet végigvonul az egyház történetén, és a mai napig meghatározó. A vezetőnek – aki lehet hivatásos, képzett, fölszentelt, tapasztalt vagy akár egyszerűen csak régebbi tag – vezetnie kell, beleértve ebbe például vitákban (legalább) a végső szó kimondását, de azt is, hogy szükség esetén további vezetőket válasszon. (A kongregacionalista gyülekezetvezetési hagyomány a kiscsoportok szintjén ritkán jelentkezik.) A csoportokról szóló (általam ismert) evangelikál háttérű kiadványok kivétel nélkül alapértelmezésnek tekintik a vezető ilyen jellegű szerepét. Lehetnek persze komoly eltérések a direktivitás javasolt szintjében, illetve az *empowerment* (felhatalmazás) mértékében. Szerzőnként, irányatonként különbözhet például, hogy valaki tanító vagy rávezető biblia-tanulmányozást javasol, zártabb vagy nyitottabb kérdéseket ajánl-e – de az nem is kérdés,

34 Hoffmann, Heath C.: *Criticism as Deviance...*, i. m. 669–695. (Lásd a 30. lábjegyzetet.) ■ 35 Göncz Kinga: *Az önszolgáltató csoportok*, i. m. 153–174. (Lásd a 12. lábjegyzetet.) ■ 36 Madácsy József: *Gregory Bateson és az Anonim Alkoholisták*, i. m. 156–169. (Lásd a 27. lábjegyzetet.) ■ 37 Wilcox, Danny M.: *Alcoholic Thinking – Language, Culture and Belief in Alcoholics Anonymous*. Westport, 1998, Preager Publishers. ■ 38 Alapítvány a Gyülekezetépítésért munkaközössége: *Sejtescsoportok*, i. m. 8–11. (Lásd a 11. lábjegyzetet.) ■ 39 Griffin, Em: *Együtt-lét*, i. m. 120. (Lásd a 32. lábjegyzetet.)

hogy (legalábbis lényeges, teológiai és morális ügyekben) van egy helyes válasz, és azt a vezető ismeri. Jellemző Hove megfogalmazása: „Nem csupán az a cél, hogy fenntartsuk a beszélgetést, hanem hogy olyan irányba tereljük, ami elősegíti a tanulást és az emberek életének átforgalmazását.”⁴⁰ A vezetésnek (inkább a fogalomnak, mint a konkrét személynek) ez a „mindentudó”, „mindenható” szerepe azt eredményezi, hogy a csoporttag öntudatlanul leadja önállóságának és felelősségének egy részét, a vezetés pedig átveszi azt. Szélsőséges formában nyilvánul meg ez diktatórikus módon vezetett szektákban,⁴¹ de enyhébb formában az egész evangélikál lelkiségre – sőt, bizonyos fokig általában a vallásokra – jellemző.

A vallásos csoport keretei nagyon változatosak lehetnek, de szinte mindig lazábbak, mint a tizenkét lépéses csoportoknál megfigyelték. Ugyanakkor sok lehet a ki nem mondott kötöttség, a hallgatóságos konvenció, a szokásjogon alapuló „illemszabály”. Ezt leginkább az bizonyítja, hogy a csoportokról szóló legtöbb könyv foglalkozik az újonnan jövők beilleszkedési nehézségeivel, például a csoport jellegzetes szóhasználata („kánaáni nyelvezet”) és hasonlók miatt.⁴²

6. A csoport hatékonysága

Az önszolgáltató csoportok hatásindikátorait sokan tárgyalják,⁴³ általában igen kedvező következtetésekkel. Egy 2008-as metaanalízis⁴⁴ kísérletet tesz, hogy objektív módon bizonyítsa az önszolgáltató csoportok hasznosságát krónikus pszichiai rendellenességekkel, depresszióval vagy pánikbetegséggel élők, illetve gyógyszerelők között. Eredményük óvatosan pozitív: a tizenkét vizsgált tanulmányból kettő találta úgy, hogy az önszolgáltató csoportok hatékonysága eléri a professzionális beavatkozásokét; öt mutatott ki ennél gyöngébb, de szignifikáns eredményt; öt

szerint az önszolgáltató csoport lényegében nem használ, bár nem is árt. Számunkra azonban inkább az a vissza-visszatérő megállapításuk lényeges, mely szerint – noha az önszolgáltatás szakirodalmában (legalábbis az USA-ban) bőséges – nagyon kevés a valóban objektív, összehasonlítható eredményt produkáló vizsgálat. A legtöbb felmérés egyrészt az alanyok szubjektív megítélésén alapul, másrészt olyan járulékos tényezőket is figyelembe vesz, amelyeknek csak közvetve van közük az alanyok eredeti problémájához – nem is beszélve egyéb módszertani hibákról. Úgy tűnik, hasonló a helyzet a magyarországi viszonyokat illetően is: sok a lelkes ki nyilatkoztatás, de nehéz tudományos igényű tanulmányt találni.

Még kevésbé állnak rendelkezésre objektív vizsgálatok a vallásos csoportok „eredményességét” illetően. A vallásos „teljes körű” kiscsoportok működését a gyülekezetek növekedése szempontjából a nyolc legfontosabb faktor egyikének találja *Christian A. Schwarz*.⁴⁵ *Kopp Mária* szerint „az egyházban, tehát közösségben gyakorló vallásos emberek legfőbb védő tényezője ugyanis a közösség”, és „hogy mi a magyarázata annak, hogy a súlyos egyházüldözés ellenére mégis – Nyugat-Európához képest – túléltük ezeket az időket, arra vonatkozóan a földalatti vallási mozgalmak, kisközösségek és vezéregyéniségek szerepét emelném ki. E mozgalmak megtartóereje a közösségben volt, amely az Istenbe vetett hit, a gondviselés türelmével adott jövőképet az embereknek a kilátástalanságban is.”⁴⁶ Kimondottan a vallásos kiscsoportok hatékonyságával foglalkozó tudományos igényű kutatás azonban – tudomásom szerint – nem készült Magyarországon. Ez nem meglepő: a célok összetettsége folytán már a hatékonyság fogalmának pusztá definiálása is igen nehéz feladatnak tűnik. A hatékonyság kérdése tehát nem azért szerepel itt, a két csoporttípus különbségeit taglaló fejezetben, mert

40 Hove, R.: *Csoportvezetés*, i. m. 77. (Lásd a 31. lábjegyzetet.) ■ 41 Douglas, Mary: *A History of Grid and Group Cultural Theory*, 2007. <http://www.chass.utoronto.ca/epc/srb/cyber/douglas1.pdf> ■ 42 Alapítvány a Gyülekezetépítésért munkaközössége: *Sejtcsoportok*, i. m. 37. (Lásd a 11. lábjegyzetet.) ■ 43 Buda Béla: *Az önszolgáltató kiscsoportos formái*, i. m. 7–8. (Lásd a 8. lábjegyzetet.) ■ 44 Pistrang, N. – Barker, C. – Humphreys, K.: *Mutual Help Groups for Mental Health Problems: a Review of Effectiveness Studies*. *American Journal of Community Psychology*, 2008/42., 110–121. ■ 45 Schwarz, Christian A.: *A gyülekezet természetes fejlődése*, i. m. 32. (Lásd a 31. lábjegyzetet.) ■ 46 Kopp Mária: *Vallás és egészség*, 2011. <http://www.magyardokir.hu/hirek/vallas-es-egeszseg-kopp-maria-eloadasa-veszpremben>

hatékonyságukban jelentős eltérés volna kimutatható valamelyik javára, hanem mert éppen a különbözőségek teszik lehetetlenné a korrektt összehasonlítást.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az előző néhány oldalon röviden ismertettem az (evangelikál jellegű) vallásos kiscsoportok, illetve (a tizenkét lépéses) önségítő kiscsoportok történelmi gyökereit, elvi és működésbeli hasonlóságait, különbségeit. Bevallom, amikor megfogalmazódott bennem a téma, arra számítottam, hogy írásom végén számos ajánlást és javaslatot teszek majd: így és így kellene változniuk a vallásos csoportoknak az önségítő csoportok mintájára, ebben és ebben tanulhatnának tőlük. Az anyaggyűjtés és az írás során azonban be kellett látnom, hogy ez korántsem ilyen egyszerű. Az, hogy nekem – vallásos csoportokban való több mint harmincévi aktív részvétel után – az önségítő csoport üdítő változatosságot jelent, még nem jelenti azt, hogy bizonyítható lenne egyiknek a másikkal szembeni „felsőbbrendű” volta. Ezzel együtt továbbra is azt hiszem, a vallásosoknak érdemes tanulmányozniuk az önségítő csoportok működési módszereit, például a „világos, konkrét és szigorúan betartott keretek – azokon belül teljes szabadság” gyakorlatát, a szerepek rotációját az alkalmak vezetésében, a kölcsönös bűnvallás lehetőségét. De a kétféle csoport összeolvasztását, „közös nevezőre hozását” már kevésbé látom lehetségesnek. Mindezekelőtt azért nem, mert – ahogy azt fentebb

már említettem – a kétféle csoport céljai alapvetően különbözőek. Az önségítő csoport egy bizonyos (esetleg néhány), közvetlenül érzékelt emberi probléma megoldásában kíván segíteni: fókuszában hangsúlyosan az *egyén* áll. A vallásos csoport jóval összetettebb célok mentén működik: az *egyén* mellett a *közösség* (és ennek is több szintje: a csoport, a gyülekezet, az egyház) érdekeit is képviseli, és végső soron és alapvetően magát *Istent* szolgálja. Az önségítő csoport hangsúlyozottan pragmatikus:⁴⁷ jó az, ami segít (például józannak maradni). A vallásos csoport működését viszont annak teológiája határozza meg – ami ráadásul az evangelikál csoportok esetében isteni kijelentésre épülő, tehát korlátozott rugalmasságú teológia. Az önségítő csoport (mintegy mellékesen) segíthet tagjainak a valláshoz találni, és a vallásos csoport (mintegy mellékesen) segíthet tagjainak életminőségüket javító változásokat végrehajtani. Mégis, az eltérő célok miatt a két csoporttípus nem összemérhető. Hívó emberként kívánatosnak tartom, hogy mindenki megismerje a teremtmény és szerető Istent – aki nem föltétlenül azonos valami homályos Felsőbb Erővel –, és ennek legjobb kerete lehet egy gyülekezeti kiscsoport. Ugyanakkor világosan látom a tizenkét lépéses csoport erősségeit is egy-egy komoly és tartós szenvedélybetegség vagy hasonló lelki teher gyógyításában. Véleményem szerint tehát nem vagy-vagy jellegű a kapcsolat: más-más személyiségeknek más-más élethelyzetekben különböző közösségekre lehet szükségük – akár mindkét fajtára egyszerre.

47 Buda Béla: *Az önségítés kiscsoportos formái*, i. m. 5. (Lásd a 8. lábjegyzetet.)